

Gaziyye bint Huveyris b. Anbes el-Cumahî'dir. Kudâme, Resûlullah Dârülerkam'da İslâmiyet'i tebliğe başlamadan önce kardeşi Abdullah ile birlikte müslüman oldu. Tanınmış sahâbî Osman b. Maz'ûn da onun kardeşidir. Her üç kardeş İkinci Habeşistan hicretine katıldı. Aile Mekke'den Medine'ye hicret edince ensardan Abdullah b. Seleme el-Aclânî'nin evine yerleşti. Hz. Peygamber daha sonra onlara Medine'de bir arazi tahsis etti ve evlerinin yerini kendi eliyle çizerek belirledi (İbn Sa'd, III, 396).

Kudâme b. Maz'ûn Bedir, Uhud, Hendek gazveleri başta olmak üzere Resûl-i Ekrem'in bulunduğu bütün savaşlara katıldı. Hz. Peygamber kendisini, İran kistrâsının valisi Münzir b. Sâvâ'dan toplanan cizyeyi teslim almak üzere elçi olarak Bahreyn'e gönderdi. Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde Bahreyn valiliğine getirildi. Kudâme bu görevde iken Abdülkays kabilesinin reisi Cârûd b. Muallâ Hz. Ömer'e onun içki içtiğini haber verdi, şahit olarak da Ebû Hüreyre'yi gösterdi. Ebû Hüreyre ise Kudâme'yi içki içerken değil sarhoşken gördüğünü söyledi. Hz. Ömer, muhtemelen Ebû Hüreyre'nin Cârûd'un kız kardeşiyle evli olması dolayısıyla bu şahitliği yeterli görmeyip Kudâme'yi cezalandırmayınca (Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, VIII, 316) Ebû Hüreyre, Kudâme'nin hanımı Hind bint Vefîd'in şahitliğine başvurabileceğini bildirdi. Hind de olayı doğrulayınca Hz. Ömer Kudâme'yi valilikten azlederek cezalandırmaya karar verdi (20/641). Suçlamayı kabul etmeyen Kudâme ise içki içmiş olsa bile, inandıktan sonra imanda ve iyi amelde sebat edenlerin tattıkları şeylerden dolayı sorumlu tutulmayacağını ifade eden âyeti (el-Mâide 5/93) delil göstererek cezalandırılmaması gerektiğini söyledi. Ancak Hz. Ömer bu âyeti yanlış yorumladığını belirterek ona seksen değnek vurulmasını emretti. Kudâme b. Maz'ûn 36 (656) yılında vefat etti; onun 56'da (676) öldüğü de rivayet edilmiştir.

Kudâme'nin Hz. Ömer'in kız kardeşi Sa-fiyye ile olan evliliğinden kızı Remle dünyaya geldi. Hz. Ömer de onun kız kardeşi Zeyneb ile evlendi. Kudâme'nin diğer hanımı Hind bint Vefîd'den Fâtıma ve Ömer, Fâtıma bint Ebû Süfyan ile evliliğinden Âişe, bir câriyeden de Hafsa adlı çocukları doğdu. Arap dili ve edebiyatı âlimi İbn Sellâm el-Cumahî'nin büyük dedesi Sâlim Kudâme'nin âzâtıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müşned, II, 130; Buhârî, "Meğazî", 12, 13; İbn Mâce, "Nikâh", 14; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut 1403/1983, IX, 240-243; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 276; III, 396, 401; V, 560-561; VIII, 269; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebü Kureyş* (nşr. E. Levi-Provençal), Kahire 1953, s. 394; Belâzûrî, *Fütûh* (Rıdvân), s. 92-93; Taberî, *Târîh*, Beyrut 1407/1987, II, 516; III, 78; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 127; Dârekutnî, *es-Sünen* (nşr. Abdullah Hâşim Yemânî el-Medenî), Kahire, ts. (Dârü'l-mehâsin), III, 166; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-küb-râ*, Haydarâbâd 1344, VIII, 315-316; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), III, 1277-1279; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 394-396; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, I, 161-162; İbn Hudeyde, *el-Mişbâhu'l-mu'dî* (nşr. Muhammed Azîmüddin), Beyrut 1405/1985, I, 246-247; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 228-229.

İSMAİL HAKKI ÜNAL

KUDAYBERDİEV, Şakerim (1858-1931)

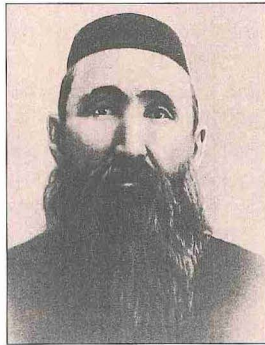
Kazak şair ve edebiyatçısı.

24 Haziran 1858'de Semey ili Abay ilçesine bağlı Karavıl köyünde doğdu. Orta Cüz Kazakları'ndan Argın boyunun Tobıktı koluna mensuptur. Babası Kudayberdi, Kazak şair ve düşünürü Abay (İbrâhim) Kunanbayev'in baba bir kardeşidir. Kudayberdiev, daha yedi yaşında iken babası ölünce amcası tarafından büyütüldüğünden edebî şahsiyeti ve sanatı üzerinde Abay'ın büyük etkisi olmuştur. Köylerine gelen mollalardan ilkokul düzeyinde eğitim aldı. Bunun dışında herhangi bir okula gitmediği halde Abay'ın teşvikiyle Arapça, Farsça ve Rusça öğrendi.

Abay'ın ölümünden sonra 1905-1906 yıllarında İstanbul üzerinden hacca giden Kudayberdiev, İstanbul'da bulunduğu sırada kütüphanelerde Türk tarihiyle ilgili araştırmalar yaptı. Memleketine döndüğünde yalnızlığı seven mizacının da etkisiyle bir köşeye çekilerek kendini eser yazmaya verdi. Muhtemelen bundan do-

layı kitaplarında 1916 ayaklanması, 1917 Bolşevik İhtilâli ve hemen ardından Sovyet komünist rejiminin Kazakistan'da hâkim olması gibi siyasî konulara pek rastlanmaz. Sadece 1917'de kurulmuş olan Alaş Partisi ve Alaş Orda hükûmetiyle bir müddet yakınlığı oldu. Alaş Orda hükûmeti bir ara Kudayberdiev'i Semey eyaleti hâkimler kuruluna getirdi, fakat siyasetten hoşlanmadığı için halktan uzakta Şingis (Cengiz) dağında çalışmalarına devam etti. Sovyet hükûmetinin 1930'lardaki tasfiye hareketi sırasında pek çok aydın gibi o da rejime ihanet etmekle suçlanıp gözaltına alındı. Bir süre hapiste kaldıktan sonra serbest bırakıldı. Ancak 2 Ekim 1931'de isyancı olduğu öne sürülerek Şingis dağında askerler tarafından öldürüldü. Ardından da eserlerinin basılması ve okunması yasaklandı. Bu yasağın kalkması için Kruşçev döneminde yapılan başvuru kabul edildi; böylece ancak yirmi yedinci ölüm yıldönümü olan 2 Ekim 1958'de aklanarak itibarı iade edildi. Eserlerinin derlenmesi ve yayımı için 1964'te bir komisyon kurulduysa da 1988 yılına kadar birkaç şiiri dışında hiçbir eseri neşredilmedi. Kudayberdiev'in çalışmalarının yayımlanmaya ve tanınmaya başlaması, Sovyetler Birliği'nde 1980 sonlarında başlayan açıklık politikalarının da etkisiyle yazarların aklanması neticesinde olmuştur. Kudayberdiev, Kazak edebiyatında daha çok "öleñ" diye adlandırılan halk şiiri türünde verdiği eserlerle tanınmıştır. Onun eserlerinde aşk ve sevginin yanı sıra öğretici ve düşünmeye sevk edici konularla birlikte dünyanın kötülüklerine dikkat çeken gerçekçilik de hâkimdir.

Eserleri. Daha çok edebî türde eser veren Kudayberdiev'in kitapları şiir, destan, nesir yazıları ve çeviriler olmak üzere dört grupta ele alınabilir. 1. *Türk, Kırgız, Kazak Hem Hanlar Şeceresi* (1911). 2. *Musulmandık Şartı* (Müslümanlık şartı) (1911). 3. *Kazak Aynası* (1912). Şairin yedi yaşından beri yazdığı şiirlerinden bir kısmı bu ad altında yayımlanmıştır. Büyük ölçüde Abay'ın etkisi altında kalan şair onun en iyi takipçisi olarak kabul edilir. Şiirlerinde özellikle din, inanç, hayat, hürriyet, aşk gibi konular dikkati çekmektedir. Bu yönüyle klasik Kazak halk edebiyatı örneklerinden ayrılır. 4. *Kalkaman-Mamır* (1912). "Mutılğan" (Unutulan) takma adıyla yayımladığı bu destanda 1722 yılında Orta Cüz Kazakları arasında geçen bir olay anlatılmaktadır. 5. *Enlik-Kepek* (1912). Başlık parası ve kadının toplumsal hayattaki yerini konu edinen destanının

Şakerim
Kudayberdiev

diğer adı *Jolsız Jaza ya ki Kez Bolgan İstir* (Haksız ceza ya da başa gelen iş).

Kudayberdiev, Kazak edebiyatında XX. yüzyıl başlarında ilk örnekleri görülmeye başlanan nesir alanında da eserler vermiştir. *Aykap* dergisi (1911-1915) ve *Kazak* gazetesinde (1913-1918) çıkan birkaç makalesi dışındaki nesirleri ancak 1988'de yayımlanabilmiştir. Yazdığı kısa hikâyeler *Bayşeşek Bakşası* (Çiçek bahçesi) adı altında toplanmış, *Adil-Mariya* (Kaygılı Roman) adlı bir de romanı çıkmıştır.

Kudayberdiev'in çevirileri arasında Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u ile Hâfız-ı Şîrâzî'nin bazı gazelleri bulunmaktadır. Puşkin'in iki hikâyesini *Dubrovskiy Engimesi* (Dubrovski hikâyesi, 1924) ve *Boran* (1936) adlarıyla, Tolstoy'un bazı hikâyelerini de *Asarhanod Patşa* (Padişah Asarhanod) ve *Üş Saval* (Üç sual) ismiyle Kazakça'ya çevirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kayım Mukamethanov, "Şakerim", *Bes Arıs* (nşr. D. Eşimhanov), Almatı 1992, s. 10-39; a.mlf., "Şakerim Kudayberdiev", *Kazakhskaya SSR: Kratkaya Entsiklopediya*, Almatı 1991, IV, 599-600; B. Abdigaziev, "Kudayberdiuli Şakerim", *Abay Entsiklopediyası*, Almatı 1995, s. 367-369; B. Därimbetov, *20-30 Jıldardağı Kazak Edebiyeti*, Almatı 1997, s. 265-306; Müslim Bazarbaev, "Şakerim Akın", *Juldız*, sy. 2, Almatı 1989, s. 192-197.

İBRAHİM KALKAN

KUDDİSE SIRRUH

(قدس سره)

Vefat eden velilerin
ismi anılırken kullanılan
bir dua cümlesi.

Ölen bir müslüman için "rahimehullah, rahmetullahi aleyh" (Allah rahmet etsin) veya "radiyallâhu anh" (Allah ondan râzî olsun) cümleleri kullanılır. İlk dönem zâhid, âbid ve sûfiler için de bu tabirler kullanılmış, vefat eden ulemâ nasıl anılırsa sûfiler de öyle anılmış, hatta çok defa bunlardan Cüneyd, Şiblî, Zünnûn şeklinde ve herhangi bir ifade eklenmeden söz edilmiştir. Zâhidler ve sûfiler hakkında bilgi veren Ebû Nuaym'ın *Hilyetü'l-evliyâ*, Sülemî'nin *Tabakâtü's-sûfiyye* ve Kuşeyrî'nin *er-Risâle* adlı eserlerinde bu gelenek devam ettirilmiştir.

IV (X) ve V. (XI.) yüzyıllarda vefat eden bazı sûfilerden bahsedilirken seyrek de olsa "kaddesallâhu rûhahü'l-azîz" (Allah aziz ruhunu takdis etsin) cümlesinin kullanıldığı görülmektedir. İbn Münevver, ced-

di Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr için yazdığı *Es-rârü't-tevhîd* adlı eserinde bu ifadeyi, Ebû Ali el-Fârmedî için "kaddesallâhu sirrahü'l-azîz" cümlesini kullanmıştır (s. 196). Abdurrahman-ı Câmî, *Nefeâtü'l-üns*'te hayatını anlattığı sûfiler için geleceğe uyarak rahimehullâhu aleyh veya radiyallâhu anh tabirlerinin yanında kaddesallâhu sirrah veya kuddise sirruh cümlelerini de sıkça kullanmıştır. Şa'rânî ise *et-Tabakâtü'l-kübrâ*'da radiyallâhu anh tabirini kullanmayı tercih etmiştir. Kuddise sirruh cümlesi XIV. yüzyıldan itibaren özellikle Horasan, Mâverâünnehir, Anadolu ve Balkanlar'da yaygın olarak kullanılmış, bazan kabir taşlarına da yazılmıştır. Tarikat silsilelerinde silsileye dahil velilerin ruhlarından "ervâh-ı mukaddese" şeklinde bahsedilmekle beraber müridlerin gözetmeleri gereken âdâbdan söz eden eserlerde vefat etmiş olan şeyhlerin kuddise sirruh ifadesiyle anılması gerektiği konusunda bir kurala rastlanmaz (Şehâbeddin es-Sühreverdî, s. 403-413; Yahyâ b. Ahmed el-Bâharzî, s. 57, 77-93).

Kaddesallâhu sirrahu cümlesindeki sir kelimesi "ruh" anlamına gelir. Sir, ruh gibi bedene tevdi edilen bir latife olup ruhun daha yüksek bir tavrıdır. Kalp mârifet, ruh muhabbet, sir müşahade (temaşâ) mahallidir. Sir ruhtan, ruh kalpten daha latiftir (Serrâc, s. 303; Kuşeyrî, s. 251; Herevî, s. 40). Kuds, kudûs ve takdis kelimeleri "temiz olmak" ve "temizlemek" (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredat*, "kds" md.), mukaddes "her çeşit kusur ve ayıptan münezzeh ve uzak" anlamına gelir. Bu anlamda sadece Allah ve onun sıfatları, fiilleri ve isimleri mukaddestir. Kur'an'da mukaddes melekten (rûhu'l-kudûs; el-Bakara 2/87, 253; el-Mâide 5/110; en-Nahl 16/102), mukaddes vâdiden (Tâhâ 20/12; en-Nâziât 79/16) ve mukaddes arzdan (el-Mâide 5/21) bahsedilmekte, fakat insanın kutsiyetinden söz edilmemektedir. *el-Muvaţta*'da yer alan bir rivayette ("Veşâyâ", 7; Süyûtî, II, 235) Ebû'd-Derdâ'nın Selmân el-Fârisî'ye mektup yazarak Arz-ı Mukaddes'e gelmesini istediği, onun da toprağın kimseyi takdis etmediğini, ancak kişinin amelinin kendisini takdis edeceğini belirttiği kaydedilir. Kur'an'da nefis tezkîyesinden söz edilmekte ve bunun kurtuluşun şartı olduğu (eş-Şems 91/9), Allah'ın müminleri arındırıp temizlediği (el-Mâide 5/6; el-Ahzâb 33/33) ve temizleri sevdiği (el-Bakara 2/222; et-Tevbe 9/108) vurgulanmaktadır. Sûfiler kaddesallâhu rûhah veya kuddise sirruh tabirlerini kul-

landıkları zaman, "Allah onun ruhunu temizlesin ve arındırsın, katına yaklaştırsın, hazretü'l-kuds (*Müsned*, V, 257) denilen cennete koysun, ilâhî harimine alsın" diye dua etmiş olurlar.

Gazzâlî, kulun kutsiyetten nasip almasının zihnini maddî ve dünyevî her şeyden, iradesini bedenî arzulardan temizlemesi anlamına geldiğini söyler (*el-Makşadü'l-esnâ*, s. 43-44). Hakîm et-Tirmizî âbid, zâhid ve takvâ sahiplerini arzî, nebî ve velîleri arşî olarak nitelemiş, bunların kutsiler olduğunu belirtmiştir (*Hatmü'l-evliyâ*, s. 285). Ebû Abdullah es-Siczî ilmin, fiilin, bedeninin, kalbin ve niyetin takdisinden bahseder (Sülemî, s. 254). Tâhir el-Makdisî sûfinin önce üns ve kuds mertebesine ulaşması, ardından bunları da geçip zihnini sadece Allah'la meşgul etmesi gerektiğini söyler (a.g.e., s. 275). Temiz ruhları ve nefesleri kutsiler diye niteleyen sûfiler bu ruhların bulunduğu âleme de âlem-i kuds adını verirler. Kutsî olan melekler de bu âlemde bulunur.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye göre kutsiyet biri zâtî, diğeri arazî olmak üzere iki türdür. Allah'ın kudûs ismiyle O'nun zâtının kutsiyeti dile getirilir. Arazî kutsiyette eksiklik söz konusu olur. İnsan nefisini riyâzetle, ahlâkını mücâhedeyle, aklını mükâşefeyle, organlarını yasaklardan uzak tutmak ve emirlere uymakla takdis edebilir, yani gûnahtan ve kusurdan temizleyip olgunlaştırabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredat*, "kds" md.; *el-Muvaţta*, "Veşâyâ", 7; *Müsned*, V, 257; Hakîm et-Tirmizî, *Hatmü'l-evliyâ* (nşr. Osman İsmâil Yahyâ), Beyrut 1965, s. 285; Serrâc, *el-Lüma*, s. 303; Sülemî, *Tabakât*, s. 254, 275; Kuşeyrî, *Risâle*, Kahire 1966, s. 251; Herevî, *Menâzil*, s. 40; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ*, Kahire 1322, s. 43-44; Muhammed b. Münevver, *Es-rârü't-tevhîd*, Tahran 1348, s. 196; Baklî, *Şerh-i Şahtıyyât* (nşr. H. Corbin), Tahran 1360 hş./1981, s. 337-339; Şehâbeddin es-Sühreverdî, *Avârîfü'l-ma'ârif*, Beyrut 1966, s. 403-413; Yahyâ b. Ahmed el-Bâharzî, *Evrâdü'l-aḥbâb ve fuşûşü'l-âdâb*, Tahran 1355 hş., s. 57, 77-93; Süyûtî, *Tenvîr-ü'l-havâlik*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye), II, 235.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

KUDDÛS

(القدوس)

Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "temiz olmak" mânasındaki kuds kökünden türemiş mübâlağa bildiren bir sıfat olan kuddûs "tertemiz, pak, kusurdan arınmış" demektir. Râgıb el-İs-